

A educación para a paz, un camiño cara ao benestar social e emocional

Realización do proceso de avaliación do proxecto no IES Chano Piñeiro de Forcarei

«Quero estar en paz», «deixádeme en paz», «necesito un pouco de paz», «fagamos as paces»... estas expresións non nos resultan estrañas na nosa fala cotiá.

Se nos atemos ao Dicionario da Real Academia Galega (DRAG)^[1], atopamos que na súa terceira acepción paz é «concordia nas relacións persoais», a cuarta acepción defínea como «tranquilidade de espírito, de conciencia, etc.» e, finalmente, na quinta entrada, «estado de tranquilidade e benestar da persoa exenta de molestias e conflitos [...]».

Así pois, semella evidente que a paz –en sentido amplo– vincúlase con tranquilidade, un concepto –o de tranquilidade– que facilmente podemos extrapolar cando falamos de benestar e de saúde, especificamente, saúde mental. Parece, pois, que o vencello entre paz e saúde mental se dá de maneira natural e case intrínseca, aceptado no imaxinario social e colectivo. Mais, ao longo deste artigo, iremos debullando esta idea sen ser nós, cómpre sinalalo, persoas expertas no eido da saúde mental pero si da educación para a cultura de paz.

Raquel López Fernández

Técnica en Asemblea de Cooperación pola Paz en Galicia
galicia@acpp.com

REVISTA GALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932
Páx. 37 - 40

[1] <https://academia.gal/dicionario/-/termo/busca/paz>

Colocación da placa ESR-EPD no IES Antón Losada de A Estrada

O TRIÁNGULO PAZ – CONFLICTO – EMOCIÓN

Falar da idea de paz, inevitablemente, condúcenos tamén á noción de conflito.

A miúdo, temos asumida unha visión negativa dos conflitos, entendéndoo como falta de entendemento, agresividade e violencia. Aínda tendo presente que hai conflitos que poden ser moi intensos, con moita carga emocional e dilatados no tempo, dende a educación para a paz enténdense **os conflitos como unha oportunidade**, tal como sinalou un dos principais teóricos dos estudos para a paz, Johan Galtun, sociólogo e matemático que desenvolveu a teoría dos conflitos.

De entrada, un conflito supón que existe unha relación ou achegamento con outra ou outras persoas; por tanto, os conflitos son intrínsecos ás relacións humanas.

Vistos como oportunidades, os conflitos permítenos coñecer-nos mellor, coñecer e recoñecer a outra persoa, recoñecer emocións e incentivar a activar cambios pois, dende a postura da educación para a paz, os conflitos non se resolven senón que se transforman, procurando que sexa dunha maneira positiva e satisfactoria para todas as partes.

Neste punto é importante facer fincapé en que o conflito vai moito máis alá do momento de maior intensidade –mesmo agresividade– ou crise.

De xeito visual, podemos imaxinar o conflito coma se fose unha campá: na liña ascendente está a fase de escalada, na que se sitúan as causas do conflito e onde aínda caben medidas de transformación; na parte da cima, a chamada crise marcada por ser o «pico» ou momento álxido do conflito e onde se manifesta con maior intensidade; e xa na parte descendente, a negociación post-crise ou post-conflito no que habería que xestionar as consecuencias da fase ante-

rior, ademais de establecer procesos de reparación e sanación, que a miúdo leva máis tempo e esforzos.

O conflito, por tanto, é todo: dende as causas, a escalada, a crise, a negociación e as consecuencias. A miúdo realizamos as intervencións sobre os momentos de crise que, sendo necesarias, palían ou mitigan a situación pero non a transforman. De inicio, todo conflito é unha separación das partes cada vez maior e é «irresoluble» pois hai que ir baixando os niveis de intensidade cara ao plano das necesidades, ao que achegue as posturas.

Volvendo a Galtun, tamén de maneira gráfica conceptualizou as violencias no «triángulo das violencias» de tal maneira que o vértice é ocupado pola violencia directa, aquela que se ve, mentres que nos dous puntos inferiores coloca a violencia cultural e a violencia estrutural, ambas, na parte invisible. As medidas de transformación actúan sobre estas dúas e son as que posibilitan cambios estruturais e culturais. Obviamente, «navegar» polas profundidades do mar resulta moito máis complicado que ir a flote e nesta xestión integral dos conflitos a miúdo fálase das «tres P»: persoa, problema e proceso, sendo importante separar as tres.

A estas tres «P» podemos –e debemos– engadir un «E» de Emocións. Dende a pandemia da COVID-19, comezouse a falar algo máis de emocións pero, polo xeral, movémonos en certo «analfabetismo» emocional, invalidando ou negando as emocións que sentimos, ademais de catalogalas como «boas» ou «malas».

O psicólogo Norberto Levy apunta a que as emocións son útiles posto que son unha reacción neurofisiolóxica corporal a un estímulo externo. Son, por tanto, enerxía en movemento e tamén un indicativo de que algo nos está a pasar, algo se está movendo en nós. Así pois, é preciso darlle lugar ás emocións que sentimos, identificalas, sentilas.

Non hai emocións boas ou malas de seu pero é obvio que todas reportan consecuencias, canto máis prexudiciais se tratamos de anular ou evadirmos da emoción ou emocións que estamos a transitar xa que non podemos non sentir emocións.

Historicamente trazáronse camiños separados para a emoción e a razón, ademais con connotacións ben diferentes en ambos casos: emoción como algo negativo que se debía ocultar ou reservar ao ámbito privado e razón como algo positivo, o que debía rexer toda toma de decisións. Neste punto, convén facer fincapé tamén na socialización diferenciada por cuestións de xénero pois ás persoas socializadas como homes e en masculino outorgóuselles a capacidade da razón como ideal humano, mentres que ás persoas socializadas como mulleres e baixo parámetros femininos asignóuselles a emoción e, por tanto, como seres volubles, fráxiles e que non debían ser tidas en conta.

Dende a educación para a paz, non se concibe a emoción e a razón como eixos separados senón que forman parte da mesma moeda. Obviamente, esta concepción de emoción-razón como cuestións separadas non é algo universal, senón que é unha idea meramente occidental (Europa e Norte América). As emocións e a significación social que se fai delas varía en función das culturas. No caso occidental, podemos sinalar, de maneira moi xenérica, que non se dá espazo para as emocións, hai a necesidade de «facer algo» con esa emoción cando, a miúdo, o único que hai que facer é soste e sentir a emoción, sen resolver nada: as emocións –igual que os conflitos– non se resolven, séntense e transfórmanse.

Cómpre sinalar que nos últimos anos, e a raíz da pandemia de COVID, comeza a falarse e socializarse máis arredor das emocións. Mais, inevitablemente, o sistema capitalista permea en todas as esferas e ten conseguido implementar unha industria da felicidade cunha elaborada estratexia de *merchandising* pero cun transfundo que transmite o ideario que o sistema procura: a competitividade levada ás emocións, conseguir o obxectivo de estar felices pois o contrario supón un fracaso e ser vulnerable. É outra das connotacións que transmite este ideario: a vulnerabilidade como debilidade, como algo a anular. Neste punto, é ben interesante o posicionamento de René Brown, que afirma que a vulnerabilidade nos permite abrazar as emocións dunha maneira natural, non patoloxizante. Baixo este punto de vista, a vulnerabilidade é unha exposición, asumindo risco emocional e, por tanto, a vulnerabilidade fortalécenos.

As emocións, por tanto, son imprescindibles para comentar a educación e a cultura de paz, pois son potenciadoras de procesos de aprendizaxe e convivencia.

ASEMBLEA DE COOPERACIÓN POLA PAZ NO ÁMBITO EDUCATIVO

A Asemblea de Cooperación pola Paz (ACPP) iniciou o seu camiño no mundo da educación en 1992, liderado pola súa daquela presidenta Pamela O'Malley. Ao longo destes anos seguimos a traballar e adecuar o noso labor ás novas circunstancias sociais e educativas, sen abandonar o afán inicial de contribuír á construción dunha sociedade xusta, responsable e equitativa.

E como se materializa todo isto? Pois ben, no caso de ACPP concrétese no proxecto educativo **Escolas Sen Racismo, Escolas para a Paz e o Desenvolvemento**.

Escolas sen Racismo (en diante ESR) nace en 1988 en Amberes (Bélxica) como un movemento de reacción contra as situacións de violencia, intolerancia e racismo cada vez máis frecuentes na sociedade e contra o avance de partidos de extrema dereita e abertamente xenófobos. Está liderado por un grupo de educadoras e educadores que entenden a educación, e concretamente o sistema educativo, como un instrumento moi eficaz para crear unha nova cidadanía que se opoña ao racismo e á xenofobia e que defenda valores como a igualdade de dereitos, a paz e o diálogo.

O movemento ESR concorda coa nosa maneira de entender a educación, por iso, dende 1999, ACPP asumiu o compromiso de estender a fi-

Realización do «Xigante do amor» por parte do alumnado do CEIP López Ferreiro no marco do Día Escolar da Paz e a Nonviolencia

lososía desta rede nas escolas do Estado español como instrumento de cambio social e de creación dunha nova cidadanía. Tras un proceso de adaptación á sociedade española, no ano 2001 o programa púxose en funcionamento. Varias foron as circunstancias que o fixeron posible: estrutura e presenza suficiente da ACPP na sociedade española como organización, traxectoria e experiencia de traballo demostrados, coñecemento oportuno do terreo, disposición de materiais de calidade adaptados ao contexto educativo do momento, apoio das institucións e boa acollida nos centros escolares.

Aínda que ESR nace como unha ferramenta para loitar contra o racismo nas escolas e na sociedade, dende o primeiro momento, a Asemblea de Cooperación pola Paz apostou por que o programa, ademais de favorecer a interculturalidade, fose un instrumento para introducir a educación para a paz de maneira transversal e permanente no currículo dos centros

educativos e na metodoloxía de acción do profesorado. ESR en España foi evolucionando para converterse nun programa que, ademais de perseguir que non se produza ningún tipo de discriminación, tamén busca educar na paz, na transformación de conflitos, na mellora da convivencia e na solidariedade dende unha perspectiva global, que inclúa a responsabilidade persoal e colectiva co desenvolvemento humano de todas as persoas e sociedades. É por iso polo que hoxe o programa recibe o nome de Escolas sen Racismo, Escolas para a Paz e o Desenvolvemento (en diante ESR-EPD).

Deste xeito, entendemos ESR-EPD como un marco de actuación e un instrumento de traballo para ofrecer ás escolas. Unha metodoloxía, unha forma de facer e entender a educación, que require a participación de toda a comunidade educativa (profesorado, alumnado, familias e persoal non docente) para alcanzar o propósito de crear unha sociedade máis xusta e solidaria. ■

REFERENCIAS

- ASAMBLEA DE COOPERACIÓN POR LA PAZ (2001): Dossier ESR. Publicación propia.
- ESCOLA DE CULTURA DE PAU (2018): Alerta 2018! Informe sobre conflictos, derechos humanos y construcción de paz. Bellaterra: Escola Cultura de Pau, Universitat Autònoma de Barcelona, Icaria. E as sucesivas edicions e actualitzacions anuals.
- FISAS, V. (1998): Cultura de Paz y gestión de conflictos. Prólogo de Federico Mayor Zaragoza. Barcelona: Icaria.
- FISAS, V. (1987) «Introducción al Estudio de la Paz y los Conflictos». Barcelona: Lerna.
- GALTUNG (1985) Sobre la paz. Barcelona: Fontamara.
- GALTUNG, J. (1998): Tras la violencia. Reconstrucción, resolución y reconciliación. Afrontando los efectos visibles e invisibles de la violencia. Bakeaz y Gernika Gogoratz, p. 36.
- GONZÁLEZ GONZÁLEZ, M. (dir.): Diccionario da Real Academia Galega. A Coruña: Real Academia Galega. <<https://academia.gal/diccionario>> [Consultado: 29/05/2023].
- HARTO DE VERA, V. (2005) Investigación para la Paz y Resolución de Conflictos. Valencia. Tirant Lo Blanch.
- JARES, X. (2006). *Pedagogía de la convivencia*. Barcelona: Graó.
- JARES, X. (2008). *Educación e Paz*. Vigo: Xerais.
- LEDERACH, J. (2007): La imaginación moral. El arte y el alma de la construcción de la paz. Guernika: Publicaciones Red Gernika 9, Gernika Gogoratz.
- LEWY, N. (2006): La sabiduría de las emociones. Barcelona: Debolsillo.
- MENDIA AZKUE, I. (2014): La división sexual del trabajo por la paz. Género y rehabilitación posbélica en El Salvador y Bosnia-Herzegovina. Madrid: Técnos.